

Stanisław L. Stadniczeńko

Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie, Wydział Prawa i Administracji,
Katedra Teorii, Filozofii i Praw Człowieka,
Zarząd Główny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci
e-mail: sl.stadniczenko@o2.pl

Ochrona praw dziecka wynikająca z art. 19 Konwencji o prawach dziecka oraz art. 72 Konstytucji RP

STRESZCZENIE

Z analizy przepisów dotyczących ochrony praw dziecka – art. 19 Konwencji o prawach dziecka (KOPDz) jak i art. 72 Konstytucji RP wynika, iż jakiegokolwiek rozważania i badania odnoszące się do bezpieczeństwa dzieci i młodzieży muszą uwzględniać między innymi zjawiska przemocy, demoralizacji jak również zakres i determinanty ich występowania oraz uwarunkowania tych problemów, konsekwencje ich doświadczania i sposoby likwidowania.

Ochrona dziecka przed krzywdzeniem dookreślona jest w wielu aktach prawnych, tak o zasięgu międzynarodowym (uniwersalnym i regionalnym), jak i krajowym, na co zwraca uwagę autor w artykule. Dokonana analiza prowadzi do wniosku, iż zadaniem państwa, w tym organu władzy publicznej, jest kształtowanie świadomości prawnej i kultury prawnej społeczeństwa oraz ochrona dziecka i zapobieganie występowaniu zjawisk, o czym stanowi art. 19 Konwencji o prawach dziecka i art. 72 Konstytucji Rzeczypospolitej Polski. Autor również wskazuje na doniosłą rolę Rzecznika Praw Dziecka w RP oraz jego uprawnienia w celu ochrony praw i dobra dziecka.

Słowa kluczowe: ochrona dzieci, bezpieczeństwo, przemoc, prawo międzynarodowe, władze.

Wstęp

Ochrona praw dziecka przeszła długą ewolucję rozwoju. Tworzenie się przychylności do tych norm stanowiło element w stosunku do norm praw człowieka. Wynikały one z przesłanek ogólnopolitycznych, aksjologicznych i normatywnych i dlatego też stanowią istotną część dziedziny określonej jako ochrona praw człowieka. Polska ma określone zobowiązania międzynarodowe, ponieważ jest członkiem ONZ i Rady Europy, Unii Europejskiej oraz stroną wielu aktów prawa międzynarodowego. Między innymi aktem prawnym dotyczącym praw dziecka jest Konwencja o prawach dziecka. Konwencja ta stanowi w art. 1, że „dziecko” to każda istota ludzka w wieku poniżej 18 lat, chyba że zgodnie z prawem uzyska ono wcześniej pełnoletność. Fundamentalnym aktem prawnym w Polsce zawierającym m.in. regulacje

dotyczące praw dziecka jest Konstytucja Rzeczypospolitej z 2 kwietnia 1997 r. Istotnym elementem wprowadzonym przez Konstytucję jest zaliczenie ratyfikowanych umów międzynarodowych do źródeł prawa Rzeczypospolitej Polskiej (art. 87 i art. 91 ust. 1) wraz z zasadą prymatu umów międzynarodowych nad ustawami (art. 91 ust. 2). Konstytucja zawiera katalog podstawowych praw i wolności obywatelskich (art. 30 do 76), a także szczególne przepisy dotyczące bezpośrednio praw dziecka. Należy tu wskazać głównie na:

- art. 18 – ochrona i opieka państwa nad rodziną, macierzyństwem i rodzicielstwem,
- art. 48 ust. 1 – prawo rodziców do wychowania dziecka zgodnie z własnym przekonaniem, z powinnością uwzględnienia stopnia dojrzałości dziecka, wolności jego sumienia i wyznania oraz jego przekonań,
- art. 53 ust. 3 (w związku z art. 48 ust. 1) – prawo rodziców do zapewnienia dzieciom wychowania oraz nauczania religijnego i moralnego zgodnie ze swoimi przekonaniami,
- art. 65 ust. 3 – zakaz stałego zatrudniania dzieci do lat 16,
- art. 68 ust. 3 – prawo m.in. dzieci do zapewnienia im przez władze publiczne szczególnej opieki zdrowotnej,
- art. 70 ust. 1 i 2 – prawo do nauki, obowiązkowa nauka do 18 roku życia, bezpłatność nauki w szkołach publicznych,
- art. 71 – pomoc władz publicznych dla rodzin wielodzietnych i niepełnych, dla matek przed i po urodzeniu dziecka,
- art. 72 – ochrona praw dziecka, obowiązek organów władzy publicznej do ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją; opieka i pomoc władzy publicznej dla dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej; obowiązek wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka przez organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko w toku ustalania praw dziecka; powołanie Rzecznika Praw Dziecka.

Przemoc, wyzysk, demoralizacja, zaniedbanie i złe traktowania dzieci to ważne problemy społeczne współczesnego świata. „Znęcanie się nad dzieckiem i inne złe obchodzenie się” we współczesnej medycynie uznawane jest za odrębną jednostkę chorobową oznaczoną w Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób, Urazów i Przyczyn Zgonów Międzynarodowej Organizacji Zdrowia numerem E-967. Równolegle w literaturze medycznej funkcjonuje zbliżone pojęcie „zespołu dziecka maltretowanego”. Wyróżnia się cztery formy krzywdzenia dzieci:

- fizyczne, czyli nieprzypadkowe choroby i urazy, powodowane u dzieci przez ich opiekunów na skutek bicia, szarpania, kopania, przypalania papierosem, potrząsania (niemowląt, co powoduje nieodwracalne uszkodzenia mózgu), skrajną formą przemocy fizycznej jest zabicie dziecka (dzieciobójstwo, zabójstwo);
- emocjonalne, czyli świadome niszczenie lub znaczące obniżanie możliwości rozwojowych dziecka poprzez np. ośmieszanie, nieokazywanie pozytywnych uczuć, nadmierny rygor, zastraszanie;
- seksualne, czyli przymuszanie dzieci do aktywności seksualnej, której dzieci nie rozumieją i na którą świadomie nie są zdolne przyzwalać, np. poprzez nakłanianie dzieci do oglądania materiałów pornograficznych, angażowanie dzieci do produkcji materiałów pornograficznych, czyny lubieżne wobec dziecka, gwałt;
- zaniedbanie (emocjonalne i fizyczne), czyli ignorowanie potrzeb dziecka w zakresie odżywiania, odzieży, schronienia, higieny, opieki medycznej, kształcenia, wychowania (brak codziennej, właściwej opieki ze strony rodziców lub opiekunów, nieudzielenie pomocy lekarskiej w przypadku choroby).

W literaturze wymienia się również przemoc materialną (ekonomiczną), współwystępowanie przemocy w różnych formach zarówno w rodzinie, jak i poza nią, w tym również w formie instytucjonalnej, w środkach masowego przekazu, medialną i za pośrednictwem technologii informacyjno-komunikacyjnych. Przybiera internetowych zagrożeń, a ich dynamika jest znaczna. Pod względem zainfekowanych witryn WWW Polska znalazła się w niechlubnym gronie państw z największą ich liczbą. Cyberprzestępcy są coraz bardziej wyrafinowani, poszukują luk w systemach zabezpieczeń, a Internet jest pełen groźnych pułapek dla dzieci i młodzieży.

Przemoc przybiera formy niehumanitarnego i poniżającego traktowania. Wyrządzenie krzywdy samemu sobie w postaci samookaleczenia, stosowanie używek, próby samobójcze są również formami przemocy. Zauważa się, jak znaczne szkody czynią złe słowa niszczące ludzkie życie, jaki wpływ wywierają złe czyny i źli ludzie. Lillian Glass pisze: „Dręczyciele ciskający w naszym kierunku słownym śmieciem, które nas rani, okalecza, a czasem nawet obezwładnia, to właśnie owi «toksyczni ludzie». Toksycznym człowiekiem może być każdy: kolega szkolny, brat, siostra, matka, ojciec, mąż lub żona, przyjaciel, szef lub współpracownik, polityk, dziennikarz, nauczyciel itd. Toksycznym człowiekiem jest każdy, kto uprzykrza ci życie, kto nie wspiera cię, nie zachęca do rozwoju; każdy, kogo nie cieszą twoje sukcesy, kto nie życzy ci dobrze. Człowiek taki w istocie udaremnia twoje dążenie do szczęśliwego i twórczego życia”.

Zauważyć należy, że sprawcy przemocy emocjonalnej nade wszystko posługują się kamuflażem – naruszając prawo moralne, nie naruszają prawa karnego. Swoich zachowań i przekonań nie ujawniają przed osobami, od których zależy ich funkcjonowanie. Można powiedzieć, że jest to „zbrodnia doskonała”. Warto podkreślić, że okrutne traktowanie małego dziecka ma szczególnie dramatyczne konsekwencje dla jego rozwoju osobowego, gdyż powoduje nieodwracalne uszkodzenia tej części mózgu, która odpowiada za emocje i intelekt.

Wyniki badań zaprezentowane przez prof. J. Czapińskiego w wykładzie na temat *Dobrostan psychiczny Polaków w świetle danych z badania budżetu czasu ludności* – oparte na analizach danych GUS oraz analizie społecznej bilansu afektywnego rodzajów aktywności w Polsce i USA – pozwoliły na stwierdzenie, iż dla Polaków opieka nad dzieckiem nie stanowi przyjemności.

Kultura narodowa jest dominująca, dlatego też jednostki, które rodzą się i wychowują jako członkowie danego narodu w sposób naturalny „przejmują kulturę grupy i są naznaczone jego charakterem. Ich upodobania i możliwości wyboru w niezwykle ważnym stopniu są przez kulturę zdeterminowane”. Choć człowiek jest w stanie „zrzucić starą kulturę” i „nabyć nową”, jest to bolesny i powolny proces, którego powodzenie jest udziałem niewielu”.

Jak podkreślono w art. 27 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka przemoc wobec dzieci ma niszczący wpływ na ich przetrwanie i rozwój fizyczny, mentalny, duchowy, moralny i społeczny.

U podstaw filozofii działania każdego człowieka podstawą powinno być przekonanie, że wolność od przemocy (lub choćby zagrożenia przemocą) jest fundamentalnym i niezbywalnym prawem każdego człowieka. Dobrze dookreślił to Parlament Europejski, pisząc w jednym ze swych raportów, że „przemoc jest pogwałceniem prawa człowieka do życia, bezpieczeństwa osobistego, wolności, godności oraz fizycznej i umysłowej integracji, tym samym stanowi przeszkodę dla pełnego rozwoju istoty ludzkiej”. Mimo tej świadomości ochrona dzieci przed wyzyskiem, przemocą i przestępczością jest ciągle wysoce niewystarczająca.

Analiza art. 19 Konwencji o Prawach Dziecka

Należy zauważyć, iż polski ustrojodawca, formułując treść art. 72 Konstytucji RP, czerpał wyraźnie z brzmienia art. 19 Konwencji o prawach dziecka, który stanowi co następuje:

„1. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub nadużyć, zaniedbania bądź niedbałego traktowania lub wyzysku, a w tym wykorzystywania w celach seksualnych dzieci pozostających pod opieką rodzica (-ów), opiekuna (-ów) prawnego (-ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem.

2. Tego rodzaju środki ochronne powinny zawierać, tam gdzie jest to właściwe, skuteczne przedsięwzięcia w celu stworzenia programów socjalnych dla realizacji pomocy dziecku oraz osobom sprawującym opiekę nad dzieckiem, jak również inne formy działań prewencyjnych dla ustalania, informowania, wszczynania i prowadzenia śledztwa, postępowania, notowania wymienionych wyżej przypadków niewłaściwego traktowania dzieci oraz tam, gdzie jest to właściwe, ingerencji sądu”.

Państwa-Strony są związane obowiązkami do przyjęcia odpowiedzialności nie tylko na poziomie krajowym, ale również na poziomie regionalnym i gminnym – lokalnym. Specjalne obowiązki obejmują właściwą dbałość oraz obowiązek przeciwdziałania przemocy lub naruszania praw człowieka, obowiązek chronienia dzieci będących ofiarami oraz świadkami naruszeń praw człowieka, obowiązek przesłuchania oraz ukarania odpowiedzialnych, a także obowiązek zadośćuczynienia naruszeniu praw człowieka. A nadto mają faktyczny i czynny obowiązek wspierania i pomocy rodzicom oraz innym opiekunom w celu zapewnienia warunków życia niezbędnych dla optymalnego rozwoju dziecka, w miarę ich możliwości, także finansowych, oraz z uwzględnieniem rozwijającej się zdolności dziecka (art. 18 oraz 27). Państwa-Strony muszą zapewnić, że wszelkie osoby, które w związku z wykonywanym zawodem są odpowiedzialne za przeciwdziałanie, ochronę oraz podejmowanie działań przeciwdziałających przemocy oraz są zatrudnione w organach wymiaru sprawiedliwości, spełniają potrzeby dzieci oraz przestrzegają ich praw.

Komitet Praw Dziecka z powodu alarmującego rozmiaru i intensywności zjawiska przemocy stosowanej wobec dzieci wydał Komentarz Ogólny Nr 13/2011, wskazując na prawo dziecka do wolności od wszelkich form przemocy. Podkreślić należy, że:

- Artykuł 19 Konwencji bezpośrednio odnosi się do przemocy. Bezpośrednie odniesienie do artykułu 19 Protokołu Fakultatywnego dotyczącego handlu dziećmi, prostytucji dzieci oraz pornografii dziecięcej oraz Protokołu Fakultatywnego w sprawie udziału dzieci w konfliktach zbrojnych. Artykuł 19 stanowi główne postanowienie w omawianiu i strategiach mających na celu zajmowanie się i wyeliminowanie wszelkich rodzajów przemocy w kontekście Konwencji w szerszym zakresie.
- Artykuł 19 jest mocno powiązany z szerokim zakresem postanowień Konwencji poza tymi, które odnoszą się bezpośrednio do przemocy, m.in. artykułów zawierających prawa zdefiniowane jako zasady Konwencji, które stanowią wskazania interpretacyjne art. 19 w szerszym kontekście artykułów Konwencji: art. 2 (niedyskryminowanie), art. 3 (najlepiej pojęty interes dziecka), art. 6 (życie, przetrwanie oraz rozwój) i art. 12 (prawo do bycia wysłuchanym).

- Prawa dzieci do poszanowania ich godności osobowej, fizycznej oraz psychicznej integralności, a także równej ochrony na mocy prawa uznawane są również w innych międzynarodowych i regionalnych dokumentach dotyczących praw człowieka.

Jak wskazałem, art. 19 osadzony musi być w kontekście art. 5, który stanowi, że Państwa-Strony będą szanowały odpowiedzialność, prawo i obowiązek rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, członków dalszej rodziny lub środowiska, zgodnie z miejscowymi obyczajami, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie odpowiedzialnych za dziecko, do zapewnienia mu, w sposób odpowiadający rozwojowi jego zdolności, możliwości ukierunkowania go i udzielenia mu rad przy korzystaniu przez nie z praw przyznaných mu w niniejszej konwencji.

Artykuł 9 zobowiązuje:

1. Państwa-Strony do zapewnienia, aby dziecko nie zostało oddzielone od swoich rodziców wbrew ich woli, z wyłączeniem przypadków, gdy kompetentne władze, podlegające nadzorowi sądowemu, zdecydują zgodnie z obowiązującym prawem oraz stosowanym postępowaniem, że takie oddzielenie jest konieczne ze względu na najlepiej pojęty interes dziecka. Taka decyzja może być konieczna szczególnie w przypadkach nadużyć lub zaniedbań ze strony rodziców, gdy każde z rodziców mieszka oddzielnie, a należy podjąć decyzję odnośnie miejsca pobytu lub zamieszkania dziecka.
2. W każdym postępowaniu podejmowanym stosownie do ustępu 1 niniejszego artykułu należy umożliwić wszystkim zainteresowanym stronom uczestnictwo w tym postępowaniu oraz wyrażenie przez nie swoich opinii.
3. Państwa-Strony będą szanowały prawo dziecka odseparowanego od jednego lub obojga rodziców do utrzymywania regularnych stosunków osobistych i bezpośrednich kontaktów z obojgiem rodziców, z wyjątkiem przypadków, gdy jest to sprzeczne z najlepiej pojętym interesem dziecka.
4. W przypadku gdy tego rodzaju separacja jest wynikiem działania podjętego przez Państwo-Stronę, takiego jak zatrzymanie, uwięzienie, wygnanie, deportacja lub śmierć (w tym śmierć spowodowana jakkolwiek przyczyną podczas zatrzymania przez państwo) jednego lub obojga rodziców dziecka lub dziecka, państwo zapewni, na żądanie, rodzicom dziecka, dziecku lub – jeżeli będzie to właściwe – innemu członkowi rodziny podanie istotnych informacji dotyczących miejsca pobytu nieobecnego(ych) członka (ów) rodziny, jeśli treść tej informacji nie przyniesie szkody dobru dziecka. Ponadto Państwa-Strony zapewnią, aby wniesienie takiej prośby samo przez się nie pociągało żadnych ujemnych następstw dla osoby (osób), której (ych) dotyczy.

Natomiast artykuł 18 zobligował:

1. Państwa-Strony do podejmowania wszelkich możliwych starań dla pełnego uznania zasady, że oboje rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka. Rodzice lub w określonych przypadkach opiekunowie prawni ponoszą główną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka. Jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka ma być przedmiotem ich największej troski.
2. W celu zagwarantowania i popierania praw zawartych w niniejszej konwencji Państwa-Strony będą okazywały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowaniem dzieci oraz zapewnią rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi.
3. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia dzieciom

pracujących rodziców prawa do korzystania z usług instytucji i zakładów w zakresie opieki nad dziećmi, do których są one uprawnione.

W artykule 27 wskazano, że:

1. Państwa-Strony mają uznać prawo każdego dziecka do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu.
2. Rodzice (rodzic) lub inne osoby odpowiedzialne za dziecko ponoszą główną odpowiedzialność za zabezpieczenie w ramach swych możliwości, także finansowych, warunków życia niezbędnych do rozwoju dziecka.
3. Państwa-Strony, zgodnie z warunkami krajowymi oraz odpowiednio do swych środków, będą podejmowały właściwe kroki dla wspomagania rodziców lub innych osób odpowiedzialnych za dziecko w realizacji tego prawa oraz będą udzielały, w razie potrzeby, pomocy materialnej oraz innych programów pomocy, szczególnie w zakresie żywności, odzieży i mieszkań.
4. Państwa-Strony podejmą wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia łożenia na utrzymanie dziecka ze strony rodziców lub innych osób ponoszących odpowiedzialność finansową za dziecko, zarówno na terenie Państwa-Strony, jak i za granicą. W szczególnych przypadkach, gdy osoba ponosząca odpowiedzialność finansową za dziecko mieszka w państwie innym niż dziecko, Państwa-Strony będą dążyły do przystąpienia do umów międzynarodowych lub do zawarcia takich umów, jak również do zawierania odpowiednich porozumień.

Analiza prawna art. 19 wskazuje, że użycie pojęcia „wszelkie formy” przemocy wobec dzieci – bez względu na to, czy są one lekkie, sporadyczne czy nie – są nieakceptowalne i dotyczą różnych form przemocy.

Sformułowanie „będą podejmowały” dotyczy niepozostawiania żadnej swobody działania Państwom-Stronom. Zgodnie z tym mają one obowiązek podjąć „wszelkie możliwe starania” dla pełnego zastosowania tego prawa wobec dzieci. Dotyczyć one mają „wszelkich możliwych starań” w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej. Działania podejmowane mają być w sposób skuteczny, aby przeciwdziałać i reagować na wszelkie formy przemocy. Szczególnie działania administracyjne powinny odzwierciedlać obowiązki rządowe w zakresie ustanowienia strategii, programów, monitorowania oraz nadzorowania systemów wymaganych do ochrania dziecka przed wszelkimi formami przemocy. Wpisane winny być w te działania inicjatywy wdrażane przez trzeci sektor NGO-s. Na szczególną uwagę powinny zasługiwać działania edukacyjne, profilaktyczne, interwencyjne i prewencyjne wobec dzieci, rodzin i wspólnot oraz osób profesjonalnie zajmujących się tym zagadnieniem.

Udział wymiaru sprawiedliwości, w tym interwencja, ma być najmniej inwazyjny i dostosowany do okoliczności przy respektowaniu zasad właściwego procesu. Służyć temu mają m.in. Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie sprawiedliwości przyjaznej dziecku, przyjęte 17 listopada 2010 r., Wytyczne na temat sprawiedliwości w sprawach z udziałem dzieci będących ofiarami i świadkami przestępstwa oraz Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 65/213.

We wszystkich postępowaniach z udziałem dzieci-ofiar musi być stosowana zasada szybkiego postępowania, przy poszanowaniu praworządności. Podkreślenia wymaga art. 3 ust. 1 KoPDz stanowiący prawo dziecka do zabezpieczenia jego najlepiej pojętego interesu jako sprawy nadrzędnej: „we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka”.

Wyraża on podstawowe wartości Konwencji zawierające pojęcie dynamiczne, które wymaga odpowiedniej oceny w zależności od konkretnej sytuacji. Jak to określa Komitet Praw Dziecka w Komentarzu Ogólnym Nr 14/2013 – najlepiej pojęty interes dziecka to prawo, zasada i procedura postępowania. Indywidualne decyzje w poszczególnych przypadkach muszą być podejmowane z myślą o ocenie i ustaleniu najlepiej pojętego interesu dziecka, w świetle konkretnych okoliczności zachodzących w przypadku danego dziecka. Decyzje zbiorowe – wydawane na przykład przez ustawodawcę – muszą być podejmowane z myślą o ocenie i ustaleniu najlepiej pojętego interesu dzieci w ogóle, w świetle okoliczności zachodzących w przypadku danej grupy dzieci i/lub dzieci w ogóle. W obydwu przypadkach ocena i ustalenie najlepiej pojętego interesu dzieci muszą się odbywać z pełnym poszanowaniem praw zawartych w Konwencji i protokołach fakultatywnych do Konwencji.

W działalności wykonawczej zapewnienie przestrzegania najlepiej pojętego interesu dziecka jako sprawy nadrzędnej w ustawodawstwie, polityce i jej realizacji na wszystkich szczeblach władz wymaga stałej aktywnej oceny ich wpływu na prawa dziecka. Celem powinno być przewidzenie oddziaływania wszelkich proponowanych urzeczywistnianych praw, polityki lub propozycji budżetowych na dzieci i egzekwowanie ich praw oraz ogólnej oceny ich wpływu na prawa dziecka w celu oszacowania faktycznego wpływu ich realizacji.

Słowo użyte w art. 3 ust. 1 „będzie” kładzie nacisk na moc zobowiązania prawnego Państwa-Stroń i oznacza, że we wszystkich podejmowanych przez siebie działaniach Państwa-Stroń nie mogą same swobodnie decydować czy dokonywać oceny najlepiej pojętego interesu dziecka i traktować go jako sprawę nadrzędną lub nie. Pojęcie „sprawa nadrzędna” oznacza, że najlepiej pojęty interes nie może być traktowany na tym samym poziomie co wszystkie inne kwestie. Ta mocna pozycja uzasadniona jest szczególną sytuacją dziecka: jego zależnością, stopniem dojrzałości, statusem prawnym i często brakiem możliwości wypowiedzenia się.

Analiza art. 72 Konstytucji RP

Podkreślenia wymaga fakt, że polski ustrojodawca wskazuje, że nie można interpretować zasad dotyczących ochrony dziecka w oderwaniu od zasad dobra rodziny, ochrony macierzyństwa, rodziny, bowiem dziecko jest kreatorem rodziny, która stanowi niezbędne środowisko dla jego prawidłowego rozwoju. Ochrona i pomoc prawna państwa udzielana rodzinie zawiera szczególne miejsce, jakie zarezerwowano dziecku.

Artykuł 72 Konstytucji stanowi fundamentalną normę, która reguluje kwestie ochrony praw dziecka i która konstytuuje zasadę jego dobra, jest jednocześnie samoistną wartością konstytucyjną i zarazem elementem szerszej koncepcji ochrony praw człowieka-osoby. Na uwagę zasługuje adresat art. 72 ust. 1, którym zgodnie z Konstytucją RP jest Rzeczpospolita Polska. W tym przepisie, jak podkreśla P. Winczorek: „Uderza szczególnie uroczysty ton zawartej w nim deklaracji. Mówi się tu nie o zadaniach lub obowiązkach władz publicznych [...], a nawet nie o zadaniach państwa, lecz o Rzeczypospolitej Polskiej. Wiązać to należy z powagą, jaką twórcy Konstytucji potraktowali problemy dzieci”. Z art. 72 ust. 1 zdanie pierwsze wynika obowiązek Rzeczypospolitej Polskiej do zapewnienia ochrony praw dziecka. Przepis ten ma charakter programowy, nie wynikają z niego prawa podmiotowe i nie może on stanowić samodzielnej podstawy dochodzenia od państwa roszczeń czy też skargi konstytucyjnej.

Ze zdania drugiego tego ustępu wynika, że adresatem jest każda osoba fizyczna jak i prawna, która ma prawo żądania ochrony dziecka, o której mowa w zdaniu drugim. Wynika

z niego obowiązek podjęcia przez władze publiczne natychmiastowych działań w przypadku pojawienia się stanu zagrożenia dziecka, o czym mowa w artykule, które mają zmierzać do usunięcia patologii, ochrony i przywrócenia dziecku bezpieczeństwa. W ustawach, m.in. przepisach prawa Kodeksu karnego, Kodeksu cywilnego, Kodeksu pracy, Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, możemy znaleźć wiele unormowań, które będą umożliwiały władzom realizację tego obowiązku.

Z normy zawartej w art. 72 ust. 1 wynika, iż wszystkie dzieci, niezależnie od pochodzenia, obywatelstwa, statusu itp., które znajdują się pod władzą państwa polskiego, podlegają ochronie przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Ustęp 2 i 3 wskazują, że adresatem jest każde dziecko, do którego odnoszą się przesłanki zawarte w przepisach, zaś adresatem wtórnym tych regulacji są organy władzy publicznej.

W art. 72 ust. 3 ustrojodawca, używając sformułowania „tok ustalania praw dziecka” dostrzega zmienność zakresu praw, z których może ono korzystać, warunkowaną nie tylko wiekiem, ale i stopniem rozwoju psychofizycznego. Ustrojodawca, traktując dziecko podmiotowo, określa w związku z tym nakaz skierowany do organów władzy publicznej oraz osób odpowiedzialnych za dziecko.

Artykuł 72 ust. 3 zobowiązuje organy władzy publicznej i osoby odpowiedzialne za dziecko do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia jego zdania podczas kształtowania jego sytuacji prawnej. Natomiast ust. 4 kierowany jest do ustawodawcy i przewiduje powołanie Rzecznika Praw Dziecka, tym samym podnosi ten organ do rangi organu konstytucyjnego, stawiając w rządzie najważniejszych organów władzy państwowej i zobowiązując ustawodawcę do ustanowienia odpowiedniej regulacji.

Zauważyć należy, że celem ochrony jest dobro dziecka, które „stanowi konstytucyjną klauzulę generalną, której rekonstrukcja powinna się odbywać poprzez odwołanie do aksjologii konstytucyjnej i ogólnych założeń systemowych. [...] Nakaz ochrony dobra dziecka stanowi podstawową, nadrzędną zasadę polskiego systemu prawa rodzinnego, której podporządkowane są wszelkie regulacje w sferze stosunków pomiędzy rodzicami i dziećmi”.

W bezpośrednim związku z art. 72 ust. 1 Konstytucji RP winien występować art. 30 Konstytucji RP uznający przyrodzoną i niezbywalną godność człowieka (a niewątpliwie jest nim dziecko) oraz art. 40 Konstytucji RP, który stanowi, że „nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych”. Wydaje się, że artykuł ten dotyczy zarówno osób prawnych, jak i fizycznych. W art. 96 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego ustawodawca stwierdza, że: „osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych”.

Przemoc wobec dzieci ma miejsce w środowiskach, w których przebywają one najczęściej (w rodzinie, w szkole, placówkach opiekuńczo-wychowawczych, w innych instytucjach i miejscach publicznych). W polskich przepisach prawa przemoc wobec dziecka jest włączona przede wszystkim do kategorii „przemoc w rodzinie”, definiuje się ją jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny oraz innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, zdrowie, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody tak w zdrowiu fizycznym, jak i psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

W Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020 wskazuje się, że „przemoc w rodzinie jest jednym z podstawowych zagrożeń zarówno

dla rodzin rozumianych jako instytucja, podlegająca ochronie i opiece państwa, jak i dla ich poszczególnych członków. Statystycznie większość ofiar przemocy w rodzinie stanowią kobiety, a w dalszej kolejności kategorii osób, których płeć nie jest uwzględniona: małoletni, osoby starsze, osoby z niepełnosprawnościami. Bardzo często ofiarami przemocy w rodzinie są też dzieci-świadkowie”.

W ustawodawstwie polskim występuje penalizacja czynów bezprawnych wyczerpujących co najmniej znamiona przestępstwa, np. odpowiedzialność na podstawie art. 157 § 2 k.k. (spowodowanie lekkiego uszczerbku na zdrowiu), art. 189 § 1 k.k. (pozbawienie wolności), art. 91 § 1 k.k. (zniewaga), art. 217 k.k. (naruszenie nietykalności cielesnej) czy w przypadku najważniejszych naruszeń dóbr dziecka – art. 207 k.k. (przestępstwo znęcania się ściągane z oskarżenia publicznego). Art. 200 k.k. przewiduje karę pozbawienia wolności od lat 2 do 12 za podejmowanie czynności seksualnych z małoletnim bądź prezentowanie takiej czynności. Artykuł 200a k.k. przewiduje ponadto karalność produkowania oraz utrwalania treści pornograficznych z udziałem dzieci poniżej piętnastego roku życia. Niezwykle istotne jest postanowienie § 2 przewidujące karalność składania małoletnim propozycji czynności seksualnych za pośrednictwem Internetu lub telefonicznie. Formę patologii stanowią czyny prostytucji dziecięcej, która – oprócz przestępstwa przeciwko seksualności – stanowi formę wyzysku ekonomicznego.

Przedmiotem art. 202 § 3 i 4 k.k. jest penalizacja pornografii dziecięcej. Artykuł 208 k.k. penalizuje rozpijanie małoletniego poprzez dostarczanie mu napoju alkoholowego, ułatwianie jego spożycia lub nakłanianie go do spożycia takiego napoju, co koresponduje z ustawą o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, zabraniającej w art. 15 sprzedaży i podawania napojów alkoholowych m.in. osobom do lat 18. Przed nielegalnym użyciem środków narkotycznych i substancji psychotropowych służą z kolei rozwiązania przyjęte w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii.

W Konstytucji RP w art. 65 ust. 3 zdanie pierwsze brzmi: „zakazuje stałego zatrudniania dzieci do lat 16”. Chodzi w tym zapisie o zatrudnienia zarobkowe, a nie w celu przygotowania zawodowego.

Kodeks pracy przewiduje szczególne formy ochrony pracy młodocianych między 15 a 18 rokiem życia oraz zakazuje zatrudniania młodocianych poniżej 15 roku życia.

Ustawą z dnia 14 listopada 2003 r. do Kodeksu pracy wprowadzony został nowy przepis (art. 304), określający zasady wykonywania pracy lub innych zajęć zarobkowych przez dziecko, które nie ukończyło 16 roku życia. Praca taka jest dozwolona po spełnieniu wielu warunków i tylko na rzecz podmiotu prowadzącego działalność kulturalną, artystyczną, sportową lub reklamową.

W dziale IX Kodeksu pracy został dodany nowy rozdział III zatytułowany *Zatrudnianie młodocianych w innym celu niż przygotowanie zawodowe*. Wprowadził on istotne zmiany w dotychczasowych zasadach zatrudniania młodocianych. Co prawda nadal obowiązuje zasada wyrażona w art. 191 §2 k.p. sprowadzająca się do tego, że młodociany nie posiadający kwalifikacji zawodowych może być zatrudniony w celu przygotowania zawodowego, ale umowa o pracę w celu przygotowania zawodowego przestała być jedyną formą zatrudniania młodocianych nie mających kwalifikacji zawodowych.

Formę wyzysku ekonomicznego stanowi skłanianie dzieci do żebractwa, które stanowi wykroczenie zgodnie z art. 104 Kodeksu wykroczeń. Zgodnie z ustawą z dnia 14 marca 2004 r. o pomocy społecznej powiaty powinny organizować i prowadzić ośrodki interwencji kryzysowej, natomiast powiatowe centra pomocy rodzinie, odpowiedzialne za wielozakresową pomoc rodzinom dysfunkcyjnym, powinny podejmować działania profilaktyczne

i pomocowe dla ofiar przemocy w rodzinie. Ustawodawstwo polskie umożliwia realizację inicjatyw społecznych poprzez uznanie prawne stowarzyszeń, fundacji, związków i instytucji pozarządowych. Istnieją organizacje pozarządowe, które popularyzują Konwencję o prawach dziecka oraz wykorzystują jej postanowienia, jako argumenty w staraniach o rozwiązywanie problemów dzieci. Wskazać należy, że wiele organizacji pozarządowych prowadzi działalność na rzecz ofiar przemocy czy rodzin znacznego ryzyka społecznego, m.in. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci – świetlice terapeutyczne, środowiskowe, ogniska, poradnie społeczno-prawne, kolonie zdrowotne, opieka nad dziećmi ulicy itp.

Ochrona dzieci przed przemocą powinna być ukierunkowana nie tylko reaktywnie, a więc obejmować odpowiednie działanie wobec ujawnionych przypadków przemocy wobec dzieci, lecz przede wszystkim powinna mieć charakter proaktywny. Oznacza to, że działania winny być ukierunkowane na czynniki sprzyjające występowaniu przemocy, czynniki wpływające na pojawianie się i rozwój. Czynniki te zostały opisane w literaturze przedmiotu i ujęte na kilku poziomach społecznych: indywidualnym, grupy jako rodziny, jej otoczenia, lokalnym i ogólnospołecznym. Uznano, że wśród czynników lokalnych i ogólnospołecznych rolę w występowaniu przemocy wobec dziecka wywierają m.in.: społeczne przekonania na temat dziecka, jego pozycji społecznej, stopień uznania podmiotowości dziecka, status dziecka w stosunku do dorosłego oraz prawa mu przysługujące; normy społeczno-obyczajowe dotyczące sposobu traktowania i wychowania dzieci, w tym akceptacja środków przemocy w wychowaniu; społeczne postawy wobec odpowiedzialności rodzicielskiej zakresu władzy rodziców, niezależności w sposobie postępowania z dzieckiem; stopień społecznej akceptacji i gotowości do nadzoru, ingerencji w sposoby postępowania rodziców z dzieckiem.

Wskazując na skutki przemocy wobec dzieci, należy stosować podejście z perspektywy szeroko rozumianego zdrowia (jako dobrostanu fizycznego, psychicznego, moralnego, społecznego) – w tym miejscu można wymienić m.in. lęk i strach, brak poczucia bezpieczeństwa, naruszona samoocena, zaburzenia traumatyczne, zachowania ryzykowne (uzależnienia, wagarowanie, zachowania antyspołeczne i destrukcyjne, zaburzenia rówieśnicze, zachowania przestępcze), urazy i obrażenia mogące prowadzić do niepełnosprawności, deficyty poznawcze (odbijające się na osiągnięciach szkolnych, a czasem nawet na karierze zawodowej), konsekwencje psychologiczne i emocjonalne (poczucie odrzucenia, zaburzenia przywiązania), problemy zdrowotne z włączeniem zahamowania rozwoju, chorób płuc, serca i wątroby, problemy zdrowia psychicznego (zaburzenia lękowe i depresja, halucynacje, zaburzenia pamięci oraz próby samobójcze). Zdaniem Kathleen Kendall-Tackett konsekwencje zdrowotne przemocy i zaniedbywania dzieci i innych dysfunkcji rodzinnych układają się w cztery ścieżki: behawioralną, społeczną, poznawczą i emocjonalną, które oddziałują na jednostkę we wzajemnych powiązaniach i zależnościach, wpływając negatywnie na stan zdrowia.

Charakter działalności Rzecznika Praw Dziecka w Polsce

Artykuł 72 ust. 4 odsyła do ustawy, którą uchwalono w dniu 6 stycznia 2000 r., o Rzeczniku Praw Dziecka. Zgodnie z ustawą Rzecznik Praw Dziecka (RDP) stoi na straży praw dziecka określonych w Konstytucji RP, Konwencji o prawach dziecka i innych przepisach prawa z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców. Prawami, które powinny być chronione przez Rzecznika Praw Dziecka, szczególnie są:

- prawa do życia i ochrony zdrowia,
- prawa do wychowania w rodzinie,

- prawa do godziwych warunków socjalnych,
- prawa do nauki,
- prawa do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniebdaniem oraz innym złym traktowaniem.

Urząd Rzecznika Praw Dziecka nie jest urzędem, który miałby prawne możliwości regulowania sytuacji dzieci w Polsce. Jest on bowiem jedynie organem o charakterze kontrolnym, opiniującym, sygnalizacyjnym, ostrzegawczym i inicjującym, ale nie decyzyjnym. Kompetencje decyzyjne w sprawach dotyczących dzieci rozdzielane są pomiędzy inne urzędy państwowe, np. zajmujące się zdrowiem, nauką, pracą, sportem, kulturą oraz wymiarem sprawiedliwości. W wypadku naruszenia praw dziecka i zagrożenia jego dobra obowiązkiem Rzecznika jest podjęcie wszelkich działań koniecznych do zapewnienia dziecku prawidłowego rozwoju. Ustawa przyznała kompetencje przedstawiania właściwym organom władzy publicznej, organizacjom i instytucjom ocen i wniosków zmierzających do skutecznej ochrony praw i dobra dziecka oraz usprawniania trybu załatwiania spraw w tym zakresie. Nowelizacja ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka z 24 października 2008 r. wzmocniła jego kompetencje, wyposażając w uprawnienia do:

- wszczynania postępowań w sprawach cywilnych i administracyjnych oraz udziału w nich na prawach przysługujących prokuratorowi,
- występowania do właściwych organów o wszczęcie postępowania przygotowawczego oraz z wnioskiem o ukaranie w sprawach o wykroczenia,
- zaskarżenia decyzji administracyjnej,
- zbadania każdej sprawy na miejscu, nawet bez uprzedzenia,
- żądania od organów władzy publicznej, organizacji lub instytucji złożenia wyjaśnień lub udzielenia informacji, a także udostępnienia akt i dokumentów.

Organy, instytucje i organizacje, do których zwróci się Rzecznik w ramach prowadzonych przez siebie spraw, są zobowiązane do udzielenia informacji w terminie najpóźniej 30 dni.

Kolejne kompetencje Rzecznik Praw Dziecka otrzymał mocą ustawy o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka oraz niektórych innych ustaw z dnia 24 września 2010 r. Rozszerzyła ona kompetencje Rzecznika dotyczące uprawnień procesowych, tj.:

- zgłaszanie udziału w postępowaniach przed Trybunałem Konstytucyjnym wszczętych na podstawie wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich lub w sprawach skargi konstytucyjnej, dotyczących praw dziecka oraz brania udziału w tych postępowaniach,
- występowanie do Sądu Najwyższego z wnioskami w sprawie rozstrzygnięcia rozbieżności wykładni prawa w zakresie przepisów prawnych dotyczących praw dziecka,
- wnoszenie kasacji albo skargi kasacyjnej od prawomocnego orzeczenia,
- branie udziału w toczącym się już postępowaniu w sprawach nieletnich – na prawach przysługujących prokuratorowi.

Ustawa doprecyzowała zadania Rzecznika polegające na promowaniu i upowszechnianiu praw dziecka oraz metod ich ochrony, w tym szczególnej troski i pomocy. Realizując wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 października 2010 r., w celu zapewnienia Rzecznikowi pełnej niezależności, nowelizacją z dnia 15 lipca 2011 r. wprowadzono do ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka przepisy stanowiące, że Rzecznik samodzielnie nadaje w drodze zarządzenia Statut, który określa organizację pracy Biura oraz powołuje i odwołuje swojego zastępcę. Kolejną nowelizacją ustawodawca doprecyzował przepisy ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka, wprowadzając mechanizmy pozwalające na szybką i skuteczną możliwość podejmowania przez Rzecznika interwencji. W celu ochrony praw i dobra małoletnich zostały również prawnie zabezpieczone przetwarzanie i dostęp do gromadzonych informacji

pozyskanych w toku badania konkretnej sprawy. Z informacji o działalności Rzecznika Praw Dziecka za rok 2015 wynika, że zgłoszono do Rzecznika Praw Dziecka ogółem 5172 sprawy związane z ochroną przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem.

„Rzecznik zwracał się do organów i instytucji (Rzecznika Praw Obywatelskich, Ministra Sprawiedliwości, Prokuratora Generalnego, Ministra Spraw Wewnętrznych i Cyfryzacji, Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministra Gospodarki, Ministra Oświaty, Ministra Pracy i Polityki Społecznej) o podjęcie działań lub udzielenie informacji w sprawach dotyczących m.in.:

- zaniechywania i przemocy w środowisku domowym,
- przemocy psychicznej, fizycznej i seksualnej,
- przemocy rówieśniczej,
- przemocy w szkołach, przedszkolach, żłobkach oraz innych formach opieki,
- przemocy w placówkach o charakterze wychowawczym, socjoterapeutycznym i resocjalizacyjnym,
- naruszania prawa do prywatności,
- niegodziwego traktowania”.

Zagadnienia te stanowiły wystąpienie generalne Rzecznika, jak i sprawy indywidualne podjęte z urzędu w sprawach dzieci, a dotyczące przemocy w środowisku domowym, poza środowiskiem domowym, przemocy wobec dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej, placówkach opiekuńczo-wychowawczych, wsparcia dziennego i resocjalizacyjnych oraz przemocy psychicznej i fizycznej wobec dzieci ze strony osób dorosłych w szkołach, przedszkolach i żłobkach oraz innych formach opieki nad dziećmi do lat 3, przemocy rówieśniczej, konfliktów sąsiedzkich i wychowujących się w nich dzieci czy przedmiotowym traktowaniu dziecka przez instytucje publiczne. Ponadto Rzecznik rekomendował szereg inicjatyw legislacyjnych dotyczących realizacji potrzeb i praw dziecka w Polsce, inicjował bądź był patronem konferencji naukowych, dokonywał wizytacji różnych instytucji związanych z przestrzeganiem praw dziecka.

Podsumowanie

Polskie rozwiązania w zakresie ochrony praw dziecka zgodne są ze standardami prawa międzynarodowego, a przede wszystkim z konwencją o prawach dziecka. Zarówno art. 19 Konwencji o prawach dziecka, jak i art. 72 Konstytucji RP adresuje do władz publicznych obowiązek ochrony praw dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem wszelkimi dostępnymi środkami i metodami. Obowiązek władzy w tych kwestiach powinien być realizowany na różnych jej szczeblach, od władz centralnych, regionalnych po lokalne i na wszystkich płaszczyznach. Ochrona prawna dzieci jest zadaniem postawionym władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Jest kluczową strategią dla zmniejszenia i zapobiegania wszelkim formom przemocy.

Władze publiczne, wypełniając nakaz płynący z art. 72 ust. 1 i zapewniając ochronę praw dziecka, nie powinny rozumieć go tylko jako podejmowanie działań samodzielnych, ale też jako wspomaganie rodziców, gdy mimo najlepszych chęci nie są oni w stanie realizować praw dzieci. To drugie zagadnienie stanowi nawiązanie do wyrażonej w Preambule Konstytucji zasady pomocniczości. Lokalne władze winne swój program opierać na zasadzie

odpowiedzialności, solidarności i sprawiedliwości. Rozmiar i intensywność zjawisk przemocy stosowanej wobec dzieci winny władze publiczne pobudzać do wyznaczenia środków legislacyjnych, sądowych, administracyjnych, społecznych oraz edukacyjnych przy uwzględnieniu zasad ogólnych Konwencji o prawach dziecka w zakresie interpretacji i wdrażania wszystkich praw dziecka, aby ocena i zabezpieczenie jego najlepiej pojętego interesu było sprawą nadrzędną we wszystkich dotyczących go działaniach lub decyzjach, zarówno w sferze publicznej, jak i prywatnej. Najlepiej pojętemu interesowi dziecka służyć ma zwłaszcza zapobieganie wszelkim formom przemocy oraz promowanie pozytywnego wychowywania dziecka, odpowiedzialności rodzicielskiej, podkreślając potrzebę wdrożenia prewencji jako nadrzędnej zasady w działaniach ramowych koordynowanych na poziomie krajowym oraz zintegrowanego systemu wsparcia i ochrony dziecka. Działanie ochronne wymaga skutecznych procedur dla ich wdrożenia i jakości znaczenia, dostępności, efektu oraz wydajności na szczeblu lokalnym. Nie wystarczy tylko identyfikować przyczyny przemocy, ale należy też podejmować działania naprawcze, edukacyjne. Wskaźniki efektów powinny koncentrować się na pozytywnym rozwoju i dobrobycie dziecka jako osoby posiadającej prawa, a w mniejszym stopniu na przypadkach, występowaniu i rodzajach lub zakresie przemocy. W pewnych przypadkach właściwe jest wywieranie nacisku, podczas gdy w innych potrzebna jest pomoc i wsparcie.

„Żądanie bezpieczeństwa fizycznego nie jest żądaniem, by nie ingerować w czyjeś życie, lecz żądaniem ochrony przed niebezpieczeństwem. Potrzebne jest zatem działanie pozytywne [...] gwarancje społeczne zapewniające ochronę przynajmniej przed podstawowymi zagrożeniami”. Prawo często stanowi konieczne narzędzie w przeciwdziałaniu tego rodzaju nadużyciom, ale samo w sobie nie wystarczy, ponieważ potrzebne są środki egzekwowania prawa pozwalające zapobiegać nadużyciom.

Prawa człowieka, w tym prawa dziecka, muszą być zbieżne z poglądami moralnymi i kulturowymi ludzi, podstawowym więc zadaniem władz publicznych jest kształtowanie świadomości i kultury prawnej społeczeństwa.

Bibliografia

Literatura

- Błęszyński J. J., Rodkiewicz-Ryżek A., *Ochrona praw dziecka w świetle standardów polskich i międzynarodowych*, „Pedagogika Christiana” 2012, nr 2 (30), s. 102.
- Glass L., *Toksyczni ludzie*, przeł. B. Radomska, Rebis, Poznań 2009.
- Glaser D., *Krzywdzenie i zaniedbywanie dzieci a funkcjonowanie mózgu, przegląd badań*, „Dziecko Krzywdzone” 2006, nr 14, s. 6–26.
- Jaros P. J., *Rzecznik Praw Dziecka. Ukształtowanie Rzecznika Praw Dziecka w Polsce jako organu państwowego. Komentarz do ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka*, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2013.
- Kendal-Tackett K., *Skutki zdrowotne krzywdzenia dzieci – cztery ścieżki oddziaływania krzywdzenia na stan zdrowia*, „Dziecko Krzywdzone” 2004, nr 8.
- Margalit A., Raz J., *National Self-Determination*, „Journal of Philosophy” 1990, 87 (9), s. 439–461.

- Pinheiro P.S., *World report on violence against children*, 2006, www.violencestudy.int, dostęp: 20.03.2015.
- Shue H., *Basic Rights: Subsistence, Affluence, and U.S. Foreign Policy*, druga edycja, Princeton University Press, Princeton 1996.
- Stadniczeńko S.L., *Prawa dziecka częścią składową systemu praw człowieka i obywatela [w:] Konwencja o prawach dziecka. Wybór zagadnień (artykuły i komentarze)*, red. S.L. Stadniczeńko, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2016, s. 37 i nast.
- Teicher M., *Wounds that time won't heal; The neurobiology of child abuse*, „Cerebrum” 2000, 4, s. 50–67.
- Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997*, Liber, Warszawa 2000.

Źródła prawa

- Komentarz Ogólny Nr 13/2011 [w:] *Prawa dziecka*. Dokumenty ONZ... s. 634 i nast.
- Komentarz Ogólny Nr 14/2013 [w:] *Prawa dziecka*. Dokumenty ONZ. Zbiór i opracowanie P.J. Jaros, M. Michalak, Warszawa 2015, s. 681 i nast.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
- Konwencja o Prawach Dziecka z 20.11.1989 r. (Dz.U. Z 1991, Nr 120, poz. 526 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. Z 2012 r. poz. 788, 1529 z 2013 r. poz. 1439.
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, Dz.U. Z 2012 r., poz. 1356, z 2013 r., poz. 1563.
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 roku o Rzeczniku Praw Dziecka, Dz.U. 2015.2086.
- Ustawa z dnia 14 listopada 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 213, poz. 2001.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. Nr 64, poz. 593 z późn. zm.
- Ustawa z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz.U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493, z 2009 r. Nr 206, poz. 1589, z 2010 r. Nr 28, poz. 146, Nr 125, poz. 842, z 2011 r. Nr 149, poz. 887.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, Dz.U. z 2012 r. poz. 124.
- Ustawa z dnia 24 października 2008 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka oraz ustawy o wynagrodzeniu osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe (Dz.U. Nr 214, poz. 1345).
- Ustawa z dnia 24 września 2010 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 197, poz. 1307).
- Ustawa z dnia 9 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. z 2015 r., poz. 11920).
- Wyrok TK z 28 kwietnia 2003 r. K 18/02, OTK-A 2003, Nr 4, poz. 32.
- Założenia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020 wykonującego art. 10 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie

(Dz.U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.), ms.gov.pl (przeciwdziałanie-przemocy-w-rodzinie).

SUMMARY

Stanisław L. Stadniczeńko

**The protection of children's rights guaranteed by Article 19
of the Convention on the Rights of the Child and Article 72
of the Polish Constitution**

This article shows that the discussion and research into the issue of child and youth safety must take account of the phenomenon of violence: especially the extent and determinants of its occurrence, the conditions of this problem as well as the consequences of experiencing violence by children. Child protection from abuse is guaranteed by a number of legal acts, both international (universal and regional) and national, which is reflected in this article.

The duty of the state, and public authority as well, is to raise social awareness of legal issues, promote legal culture, prevent the occurrence of violence among children as well as guaranteeing child protection, which stems from art. 19 of the Convention on the Rights of the Child and art. 72 of the Polish Constitution. The author also stresses the importance of the role played by The Children's Rights Advocate in Poland and the powers attributed to this particular constitutional body in the field of protection of children's rights and welfare.

Key words: child protection, safety, violence, international law, public authorities.

Data wpływu artykułu: 21.10.2016 r.

Data akceptacji artykułu: 21.11.2016 r.

Stanisław Urban

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy,
Wydział Nauk Technicznych i Ekonomicznych

Dzierżawa ziemi rolniczej w Polsce

STRESZCZENIE

Ziemia w rolnictwie stanowi jednocześnie najważniejszy środek produkcji i przedmiot pracy. W Polsce średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w 2015 r. wynosiła 10 ha użytków rolnych. Tymczasem, by osiągnąć wynagrodzenie za pracę takie samo jak poza rolnictwem, potrzeba 30 ha ziemi rolniczej. Stąd występuje duży popyt na ziemię. Jednym ze sposobów zaspokojenia tego popytu jest dzierżawa ziemi. W zależności od tego, kto jest właścicielem ziemi, wyróżniamy dzierżawy międzysąsiedzkie dotyczące gruntów prywatnych i dzierżawy działek ziemi z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa. Te dwa rodzaje dzierżaw mają swoją specyfikę i w sposób istotny różnią się od siebie. Dzierżawcy ziemi płacą na rzecz ich właścicieli czynsze dzierżawne. Ich wysokość szybko rośnie i wykazuje duże zróżnicowanie. Dzierżawa ziemi jest w polskim rolnictwie ważnym sposobem koncentracji produkcji i zmian struktury agrarnej. Ze względu na skomplikowany charakter problem dzierżawy ziemi rolniczej wymaga uregulowania prawnego w formie ustawy.

Słowa kluczowe: czynsz dzierżawny, dzierżawa, gospodarstwo rolne, Zasób Własności Rolnej Skarbu Państwa, ziemia rolnicza.

Wstęp

Ziemia w rolnictwie jest najważniejszym środkiem produkcji, a jednocześnie przedmiotem pracy. Odgrywa podwójną rolę: stanowi obszar służący do prowadzenia gospodarstwa rolnego, na którym wznoszą się obiekty wykorzystywane do produkcji rolnej i jest środkiem produkcji aktywnie uczestniczącym w procesach uprawowych, w których odgrywa rolę przedmiotu pracy, a także jako środek pracy, np. środowisko dla uprawy roślin i wytwarzania produktów roślinnych¹. Bardzo ważne są trzy cechy ziemi jako środka produkcji w rolnictwie: nieruchomości, niepomnażalność i niezniszczalność. Obecnie podkreśla się też czwartą cechę ziemi, tj. jej przestrzenność².

¹ T. Rychlik, M. Kosieradzki, *Podstawowe pojęcia w ekonomice rolnictwa*, PWRiL, Warszawa, 1981, s. 37–39.

² Z. Adamowski, *Podstawy ekonomiki i organizacji przedsiębiorstw rolnych*, PWRiL, Warszawa, 1991, s. 32.